

Савенко В. В.

<https://orcid.org/0000-0002-9334-6785>

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

КОМПАРАТИВНИЙ МЕТОД У СИСТЕМІ СПЕЦІАЛЬНО-ЮРИДИЧНИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВА

У статті досліджено компаративний (порівняльно-правовий) метод, який належить до ключових спеціально-юридичних методів дослідження права, а також визначено його місце в сучасній методології юридичної науки. Актуальність дослідження зумовлена потребою вдосконалення методологічного інструментарію правознавства в умовах глобалізації та європейської інтеграції України, а також цифрової трансформації правової системи. Додатковим чинником є посилення ролі порівняльно-правових досліджень у процесах правотворчості, правозастосування й гармонізації національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами.

Обґрунтовано, що компаративний метод ґрунтується на системному зіставленні правових норм, інститутів, галузей права, юридичної практики та національних правових систем з метою виявлення закономірностей їх розвитку, спільних і відмінних ознак, функціональних особливостей та можливостей використання позитивного зарубіжного досвіду. Встановлено, що його методологічну основу становить інтеграція функціонального, системного, формально-юридичного, історико-правового та герменевтичного підходів, що забезпечує комплексність і об'єктивність порівняльного аналізу.

З'ясовано особливості застосування методу у правотворчості та правозастосуванні, зокрема під час підготовки законопроектів, проведення правових реформ, тлумачення норм права, аналізу практики міжнародних судових інституцій та адаптації законодавства України до права ЄС. Доведено, що його використання сприяє підвищенню якості законодавства, удосконаленню юридичної аргументації, гармонізації національного права з міжнародними стандартами та мінімізації ризиків механічного запозичення іноземних моделей із урахуванням національної специфіки правової системи.

Зроблено висновок, що ефективність компаративного методу забезпечується його поєднанням з іншими спеціально-юридичними методами, дотриманням принципів порівнюваності, функціоналізму, об'єктивності та комплексності, що розширює методологічні можливості юридичної науки та підвищує обґрунтованість наукових висновків.

Ключові слова: компаративний метод, порівняльне правознавство, методологія права, правова система, правозастосування, правові дослідження.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток юридичної науки супроводжується переосмисленням її методологічного інструментарію, що зумовлено глобалізаційними процесами, трансформацією національних правових систем та європейською інтеграцією України. У цих умовах посилюється потреба адекватного пізнання права як складного, багаторівневого соціального явища, яке не може бути повністю охоплене традиційними методами правового аналізу.

Переважання формально-догматичного підходу обмежує можливості комплексного дослідження права, оскільки орієнтація лише на текст

нормативно-правового акта не дозволяє врахувати його функціональне призначення та реальну ефективність у правозастосуванні [13, с. 52–55; 15, с. 114–118]. Це зумовлює необхідність застосування спеціально-юридичних методів, здатних забезпечити багатовимірний аналіз правових явищ.

Одним із таких методів є порівняльно-правовий метод, що передбачає системне зіставлення правових норм, інститутів і правових систем з метою виявлення закономірностей їх розвитку, спільних і відмінних ознак та можливостей використання зарубіжного досвіду [3, с. 18–21]. Його

застосування дозволяє досліджувати право у ширшому, міжсистемному контексті.

Водночас у науковій практиці порівняльно-правовий метод нерідко використовується фрагментарно як допоміжний інструмент без належного методологічного обґрунтування [5, с. 11–13; 7, с. 38–40]. Це знижує його аналітичний потенціал і ускладнює формування цілісного уявлення про його роль у системі спеціально-юридичних методів.

Аналіз наукових публікацій. Проблематика порівняльно-правового методу як елемента системи спеціально-юридичних методів активно розробляється у вітчизняній загальнотеоретичній та галузевій юридичній науці, а також у працях із порівняльного правознавства.

Загальнотеоретичні засади юридичної компаративістики та методології порівняльно-правових досліджень висвітлено у працях А. І. Дмитрієва та А. О. Шепеля, де метод розглядається як інструмент виявлення закономірностей розвитку правових систем і правових сімей та засіб удосконалення законодавства [5, с. 22–25].

Методологічні основи порівняльно-правового методу розроблено у працях Є. В. Зозулі, О. С. Туренка та І. В. Іванова, де визначено його структуру, принципи (порівнюваності, функціоналізму, об'єктивності) та рівні аналізу [3, с. 24–28]. Наголошується на переході від формального зіставлення до функціонального аналізу правових явищ.

Окремі аспекти застосування методу досліджено у працях А. М. Кучука та Ю. С. Завгородньої, де визначено його місце у системі спеціально-юридичних методів та взаємодію з іншими підходами [3, с. 29–31].

У дослідженнях А. О. Фальковського акцентовано значення методу в умовах євроінтеграції України та гармонізації законодавства з правом ЄС [7, с. 41–44].

У роботах В. В. Копчі та В. І. Ковальчука увага приділяється цифровій трансформації правових досліджень, використанню електронних баз даних і аналітичних систем у порівняльному праві [8, с. 122–126; 10, с. 46–49].

У правозастосовному контексті ефективність методу розкривається у працях В. В. Городовенка та Л. О. Дударєвої, де підкреслюється його роль у судовій аргументації та конституційному тлумаченні [6, с. 18–22; 11, с. 8–10].

У той же час у сучасній доктрині порівняльно-правовий метод здебільшого розглядається як допоміжний інструмент, а його системне місце

у структурі методології права залишається дискусійним.

Постановка завдання. Метою дослідження є комплексний аналіз порівняльно-правового методу як складової системи спеціально-юридичних методів, з'ясування його місця в сучасній юридичній методології, функціонального призначення та специфіки застосування в умовах трансформації правової науки і практики.

Виклад основного матеріалу. Компаративний (порівняльно-правовий) метод належить до спеціально-юридичних методів дослідження права та є одним із базових інструментів сучасної юридичної науки, що забезпечує системне пізнання правових явищ у порівняльному та міжсистемному вимірі. Його сутність полягає у цілеспрямованому зіставленні правових норм, інститутів, галузей права, моделей правового регулювання та національних правових систем з метою виявлення закономірностей їх формування і розвитку, спільних і відмінних ознак, функціональних характеристик і причинних зв'язків. Такий підхід дозволяє не лише фіксувати зовнішні відмінності, а й розкривати глибинні детермінанти правових явищ, встановлювати тенденції їх еволюції та визначати перспективні напрями вдосконалення національного законодавства на основі адаптації релевантного зарубіжного досвіду [3, с. 14–18].

Значення компаративного методу визначається функціонуванням сучасного права в умовах правової багатоманітності, коли національні системи перебувають у постійній взаємодії через гармонізацію, уніфікацію та рецепцію правових рішень. У цьому контексті порівняльний аналіз виступає інструментом виявлення спільних регулятивних моделей і оцінювання ефективності різних правових конструкцій у подібних соціальних умовах.

На відміну від загальнонаукового порівняння, компаративний метод має чітко визначений предмет, систему принципів і спеціальний аналітичний інструментарій, що забезпечує його відносну автономність у структурі спеціально-юридичних методів. Це дає змогу здійснювати комплексний аналіз правових явищ не лише на рівні норм, а й у межах міжінституційного та міжсистемного вимірів [8, с. 36–39]. Унаслідок цього метод набуває ознак структуроутворюючого елемента сучасної юридичної методології, формуючи цілісне уявлення про право як багаторівневу та динамічну систему.

У сучасній доктрині відсутній єдиний підхід до визначення статусу юридичної компаративістики, яка трактується як метод, науковий

напряма або самостійна сфера юридичного знання [4, с. 114–116]. Така багатовимірність підходів відображає складність об'єкта дослідження та його міждисциплінарний характер. Водночас домінує позиція, згідно з якою саме компаративний метод забезпечує виявлення закономірностей розвитку права через системне зіставлення моделей правового регулювання та формування узагальнених тенденцій у глобальному правовому просторі [5, с. 20–23].

Методологічна самостійність компаративного методу зумовлена специфікою його об'єкта і предмета, що визначає його як відносно автономний інструмент юридичного пізнання та дозволяє розглядати його як окремий елемент сучасної методології права. Об'єктами виступають нормативно-правові акти, правові інститути, юридична практика, доктринальні конструкції та національні правові системи, тоді як предмет охоплює закономірності їх функціонування й розвитку, структурні особливості, рівні організації та механізми взаємодії в умовах правової багатоманітності, включаючи трансформаційні процеси та міжсистемні зв'язки [6, с. 11–18].

Завдяки такому підходу компаративний метод забезпечує реалізацію не лише описової, а й пояснювальної, аналітичної та прогностичної функцій, що підсилює його значення як інструменту наукового передбачення та моделювання тенденцій розвитку правових систем [7, с. 36–39]. Це дає змогу розглядати право як динамічну, багаторівневу систему соціального регулювання, здатну до безперервної трансформації під впливом економічних, соціальних і культурних змін.

Сучасна компаративістика характеризується переходом від формально-нормативного зіставлення до функціонального аналізу права, який орієнтується не на текст норми, а на реальний результат її застосування у соціальній практиці та рівень ефективності правового регулювання. У центрі дослідження перебуває здатність правових конструкцій досягати поставлених регулятивних цілей у різних соціально-правових умовах.

Такий підхід дозволяє виявляти функціонально еквівалентні моделі правового регулювання навіть за умов істотних структурних, термінологічних або інституційних відмінностей між правовими системами. Це розширює аналітичні можливості порівняльного методу, даючи змогу зіставляти правові інститути, які відрізняються за формою, але виконують ідентичні соціальні функції.

Методологічну основу компаративного методу становить система взаємопов'язаних принципів

порівнюваності, функціоналізму, об'єктивності та комплексності, які забезпечують наукову достовірність, логічну узгодженість і відтворюваність результатів дослідження, а також підвищують його аналітичну глибину та обґрунтованість.

Принцип порівнюваності виключає зіставлення несумірних правових явищ і вимагає попереднього встановлення їх функціональної подібності як обов'язкової умови коректного компаративного аналізу [3, с. 31–33]. Це забезпечує методологічну коректність дослідження та дозволяє уникати помилок, пов'язаних із довільним або штучним ототожненням різнорівневих, несумісних чи функціонально різних правових конструкцій.

Принцип функціоналізму орієнтує дослідника на виявлення способів вирішення однакових або подібних соціально-правових проблем у різних правових системах, незалежно від їх нормативної форми чи галузевої належності [2, с. 116–118]. У результаті акцент зміщується з формальної структури правової норми на її реальну регулятивну дію, практичну ефективність та здатність забезпечувати досягнення соціально значущих результатів у правовідносинах.

Принцип об'єктивності передбачає обов'язкове врахування історичного, культурного, соціального та інституційного контексту функціонування іноземного права [7, с. 38–42]. Це забезпечує неупереджене та всебічне розуміння правових явищ, запобігає їх спрощеному, однобічному або викривленому тлумаченню і сприяє більш коректному порівняльно-правовому аналізу.

Принцип комплексності передбачає необхідність залучення не лише нормативно-правового матеріалу, а й судової практики, доктринальних підходів та емпіричних даних правозастосування [1, с. 62–66]. Це забезпечує багатовимірний аналіз і дозволяє розглядати правові явища як складні, багаторівневі системи з урахуванням їх структурних і функціональних зв'язків.

Компаративний метод поєднує формально-юридичний, системний, історико-правовий і герменевтичний підходи, утворюючи цілісну аналітичну конструкцію, спрямовану на багатовимірне дослідження правових явищ. Формально-юридичний підхід забезпечує детальний аналіз нормативного змісту правових актів і їх структурних характеристик, історико-правовий – дає змогу простежити походження, становлення та еволюцію правових явищ у часовій перспективі, системний – визначає їх місце, функціональні зв'язки та взаємодію в межах цілісної правової системи,

а герменевтичний – спрямований на глибинне інтерпретування правових текстів із урахуванням мовного, культурного та контекстуального виміру [8, с. 112–118; 7, с. 170–176].

Практичне застосування методу передбачає послідовність етапів, кожен з яких виконує окрему аналітичну функцію. Спочатку визначається мета дослідження, що задає його логіку, межі та очікувані результати. Далі здійснюється добір об'єктів порівняння, які мають бути функціонально зіставними та релевантними дослідницькому завданню.

Наступним етапом є формування критеріїв порівняння, які забезпечують єдину методологічну основу аналізу та визначають параметри зіставлення правових явищ. Вони дозволяють структурувати дослідження та уникнути фрагментарності результатів. Після цього проводиться безпосередній порівняльний аналіз, у межах якого виявляються спільні та відмінні риси правових моделей, а також чинники їх формування.

Завершальним етапом є узагальнення результатів і формування науково обґрунтованих висновків, що забезпечує цілісність дослідження, внутрішню логічну узгодженість його елементів та підвищує достовірність отриманих результатів [5, с. 13–15].

У сфері правотворчості компаративний метод виступає інструментом аналітичного обґрунтування законопроектів і оцінювання ефективності правових моделей. Його застосування дозволяє не лише запозичувати окремі правові рішення, а й здійснювати їх критичне порівняння з урахуванням соціально-правових умов функціонування. Це сприяє виявленню сильних і слабких сторін іноземних моделей та запобігає механічній рецепції, забезпечуючи підвищення якості національного законодавства і його узгодження з міжнародними стандартами [3, с. 84–91].

У правозастосовній діяльності компаративний метод виконує функцію аналітичної аргументації, розширюючи інтерпретаційні можливості правових норм через залучення зарубіжного досвіду та практики міжнародних судових інституцій [6, с. 72–76]. Його використання дає змогу обґрунтовувати правові позиції шляхом зіставлення різних моделей правового регулювання, що підвищує аргументованість, логічну узгодженість і послідовність правозастосовних рішень.

Важливим напрямом є адаптація законодавства України до права Європейського Союзу, яка охоплює виявлення прогалин у національному регулюванні та комплексне оцінювання його відповідності стандартам *acquis* ЄС [1, с. 88–93].

Такий підхід забезпечує не лише формальне зближення правових норм, а й їх змістовну гармонізацію, що сприяє підвищенню узгодженості правових систем.

Цифровізація правової сфери істотно розширює інструментарій компаративного аналізу за рахунок застосування електронних баз даних, інформаційно-аналітичних платформ і автоматизованих систем обробки правової інформації, що забезпечує вищий рівень точності, оперативності та глибини досліджень [8, с. 122–126; 10, с. 46–49].

Разом із тим застосування методу пов'язане з ризиками формального зіставлення правових явищ, термінологічної неоднозначності та механічної рецепції іноземних моделей, що може призводити до викривлення результатів порівняльного аналізу і потребує обов'язкового врахування соціокультурного, історичного та інституційного контексту функціонування правових систем [7, с. 148–151].

У підсумку компаративний метод виступає самостійним і багатофункціональним інструментом юридичної науки, що поєднує пізнавальну, аналітичну та прогностичну функції, забезпечує комплексне дослідження правових явищ і сприяє подальшому розвитку сучасної методології права в умовах трансформації правових систем.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що компаративний (порівняльно-правовий) метод є одним із базових спеціально-юридичних методів пізнання права, який забезпечує системне зіставлення правових норм, інститутів, галузей права, юридичної практики та національних правових систем. Його методологічне значення полягає у виявленні закономірностей розвитку права, встановленні спільних і відмінних ознак правового регулювання, оцінюванні ефективності юридичних конструкцій та обґрунтуванні напрямів удосконалення законодавства.

Ефективність застосування компаративного методу забезпечується дотриманням принципів порівнюваності, функціоналізму, об'єктивності та комплексності, а також його взаємодією з формально-юридичним, історико-правовим, системним і герменевтичним методами. Така інтеграція дозволяє здійснювати комплексний аналіз правових явищ, підвищує об'єктивність наукових результатів і знижує ризики поверхневого порівняння або механічної рецепції іноземного правового досвіду.

Встановлено, що компаративний метод має не лише пізнавальне, а й прикладне значення,

оскільки сприяє підвищенню якості правотворчої та правозастосовної діяльності, гармонізації національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами, а також науковому забезпеченню правових реформ. В умовах євро-

пейської інтеграції та цифрової трансформації правової системи його значення посилюється як інструменту оцінювання ефективності правових моделей і прогнозування тенденцій розвитку законодавства.

Список літератури:

1. Кресін О. В. Порівняльне правознавство в умовах трансформації правових систем: методологічні виклики. *Право України*. 2022. № 6. С. 34–46.
2. Шевчук С. В. *Методологія сучасного правознавства: компаративний вимір*. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 312 с.
3. Зозуля Є. В., Туренко О. С., Іванов І. В. *Юридична компаративістика : навчальний посібник*. Київ : Алерта, 2023. 304 с.
4. Тищук В. В. *Порівняльне правознавство та європейська інтеграція України: теоретико-методологічні аспекти*. Київ : Юридична думка, 2023. 256 с.
5. Мельник Р. С. Спеціально-юридичні методи дослідження права: сучасна система та структура. *Підприємство, господарство і право*. 2023. № 10. С. 12–19.
6. Городовенко В. В. Використання порівняльно-правового методу у практиці конституційного правосуддя. *Вісник Конституційного Суду України*. 2024. № 1. С. 18–27.
7. Олійник Б. І. Порівняльно-правовий метод у правотворчій діяльності України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 3. С. 14–23.
8. Копча В. В. Порівняльно-правові дослідження в умовах глобалізації та цифровізації права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 122–130.
9. Фальковський А. О. Порівняльне правознавство в умовах європейської інтеграції України. *Нове українське право*. 2025. № 1. С. 72–78.
10. Ковальчук В. І. Порівняльно-правовий метод у цифровій трансформації правової системи. *Правова держава*. 2025. Вип. 36. С. 45–54.
11. Дударєва Л. О., Ляшук Р. М. Спеціально-юридичні методи у сучасному правознавстві. *Київський часопис права*. 2025. № 4. С. 7–12. DOI: 10.32782/klj/2025.4.1.
12. Селіхов Д. А. *Юридична компаративістика: методичні рекомендації*. Дніпро : ДДУВС, 2022. 82 с.
13. Коваль В. М. *Методологія юридичної науки в умовах правової трансформації*. Київ : Право, 2024. 284 с.
14. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Методологічні проблеми застосування порівняльно-правового аналізу. *Наукові записки університету*. 2024. № 1 (97). С. 31–44.
15. Рабінович П. М. *Загальна теорія права та держави: сучасний вимір методології*. Львів : Край, 2022. 236 с.
16. Скакун О. Ф. *Теорія права і держави: оновлений курс*. Харків : Право, 2023. 528 с.

Savchenko V. V. THE COMPARATIVE METHOD IN THE SYSTEM OF SPECIAL LEGAL METHODS OF LEGAL RESEARCH

The article examines the comparative (comparative-law) method as one of the key special legal methods of legal research and determines its place in the contemporary methodology of legal science. The relevance of the study is conditioned by the need to improve the methodological toolkit of legal scholarship in the context of globalization and Ukraine's European integration, as well as the digital transformation of the legal system. An additional factor is the growing role of comparative legal research in law-making, law enforcement, and the harmonization of national legislation with international and European standards.

It is substantiated that the comparative method is based on the systematic comparison of legal norms, institutions, branches of law, legal practice, and national legal systems in order to identify patterns of development, common and distinctive features, functional characteristics, and possibilities of using positive foreign experience. Its methodological foundation consists of an integration of functional, systemic, formal-dogmatic, historical-legal, and hermeneutic approaches, ensuring comprehensiveness and objectivity of comparative analysis.

The features of its application in law-making and law enforcement are clarified, in particular during the preparation of draft legislation, legal reforms, interpretation of legal norms, analysis of international judicial practice, and adaptation of Ukrainian legislation to EU law. It is proven that its use contributes to improving legislation quality, enhancing legal argumentation, harmonizing national law with international standards,

and reducing risks of mechanical transplantation of foreign legal models while considering the specific features of the national legal system.

It is concluded that the effectiveness of the comparative method is ensured by its combination with other special legal methods and adherence to the principles of comparability, functionalism, objectivity, and comprehensiveness, which expands the methodological potential of legal science and strengthens the validity of scientific conclusions.

Keywords: *comparative method, comparative jurisprudence, methodology of law, legal system, law enforcement, legal research.*

Дата першого надходження статті до видання: 02.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.09.2026